

Loredana Ivan
Elena Mădălina Iorga
Dan Florin Stănescu
(Coordonatori)

COMPETENȚĂ EMOȚIONALĂ ȘI EVALUARE INTERPERSONALĂ

t...
TRITONIC

Loredana Ivan, Elena Mădălina Iorga, Dan Florin Stănescu
(Coordonatori)
Competență emoțională și evaluare interpersonală

Copyright © Loredana Ivan, Elena Mădălina Iorga, Dan Florin Stănescu
(Coordonatori)
Copyright © TRITONIC 2014 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzilor nr. 5, București
e-mail: editura@triton.ro
www.triton.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IVAN, LOREDANA

Competență emoțională și evaluare interpersonală / Ivan Loredana, Iorga
Elena Mădălina, Stănescu Dan Florin (Coordonatori)

Tritonic, 2014

ISBN: 978-606-8571-40-9

I. Iorga, Elena Mădălina

II. Stănescu, Dan Florin

Coperta: ALEXANDRA BARDAN

Redactor: BOGDAN HRIB

Tehnoredactor: DAN MUȘA

Comanda nr. 21 / aprilie 2014

Bun de tipar: mai 2014

Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul
scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii
dreptului de autor.

Cuprins

Introducere	11
Studiu explorativ privind anxietatea și afectivitatea la studenții tradiționali vs. nontradiționali <i>Loredana Ivan, Elena-Mădălina Iorga, Dan Florin Stănescu</i>	17
Emoțiile ca predictor pentru efectul Muhammad Ali. Rolul emoției de vinovăție <i>Andreea Bobb</i>	33
Jenă și somn <i>Ramona Marinache</i>	47
Rolul competenței interpersonale în relațiile student-părinte <i>Alina Duduciuc</i>	63
Relația dintre stresul organizațional, burnout și munca emoțională în cazul a trei categorii ocupaționale: un studiu explorativ <i>Laura Mohorea, Dan Florin Stănescu</i>	85

Influența inteligenței emoționale asupra stilurilor de leadership ale liderilor informali în mediul educațional și în cel penitenciar Cătălina Andra Roșca	109
Influențează locul de control al sănătății și stima de sine asociată performanței pierderea de productivitate cauzată de prezenteism? O cercetare exploratorie Cristiana Cătălina Cicei, Laura Mohorea, Anca Alexandra Teodoru	143
Gesturile și semnificația lor în discurs Maria Ioana Ionescu, Georgiana-Laura Macovei, George Pîrlog	161
Umorul în comunicarea interpersonală. Teorii despre originea și mecanismele umorului Ioana Schiau	179
Perspectiva asupra timpului, inteligența culturală și satisfacția cu viața: cazul studenților internaționali Delia Violeta Cișlariu	199
Modelul celor cinci factori de personalitate în prezicerea comportamentului de fraudă intelectuală la elevii de gimnaziu și liceu Alexandra Buzogany	225

Introducere

Volumul *Competență emoțională și evaluare interpersonală* a apărut în urma unui proiect al **Laboratorului de Cogniție Socială și Comunicare a Emoțiilor**, din care fac parte cei trei coordonatori și o parte dintre autori. Laboratorul CSCE (<http://csce.centrucomunicare.ro/>) este afiliat Centrului de Cercetare în Comunicare al Facultății de Comunicare și Relații Publice - Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA) și reunește cercetători, doctoranzi, masteranzi în domeniul comunicării interpersonale, psihologiei sociale, inteligenței nonverbale și comportamentului nonverbal. Membrii ai laboratorului sunt implicați în proiecte de cercetare internaționale în domeniul psihologiei educației, comunicării emoțiilor și comunicării interpersonale mediate de tehnologie. De asemenea, laboratorul are parteneriate cu laboratoare similare de la alte universități: *Internet Interdisciplinary Institute*, Open University Catalonia, (IN3-UOC) Spania; Center for Analysis and Design of intelligent Agents (CADIA), Reykjavik University, Islanda.

Centrul de Cercetare în Comunicare de la SNSPA, prin intermediul Laboratorului CSCE, este membru al A-C-M (Ageing Communication Media Network) o rețea de cercetare care include specialiști din Canada, US, Spania, Marea Britanie, Finlanda, Olanda, Peru, Malaezia și România. Această rețea informală, condusă de Kimberly Sawchuk, Concordia University, Canada, derulează pro-

iecte de cercetare comune și se reunește în fiecare an într-una dintre țările (universitățile) membre. Centrul de Cercetare în Comunicare și Laboratorul de Cogniție Socială și Comunicare a Emoțiilor va organiza întâlnirea ACM 2015, la București, după ce anterioarele întâlniri au fost la Montreal (2013) și respectiv la Barcelona (2014).

În acest context, volumul prezent apare ca o consolidare a preocupărilor laboratorului pentru studiul emoțiilor în comunicarea interpersonală și pentru atragerea tinerilor cercetători care să abordeze, în lucrările de licență, masterat și doctorat, teme din aceste arii de cercetare. De altfel, prezența în acest volum a unor lucrări prezentate de studenți la sesiunile de cercetări ale studenților organizate de FCRP-SNSPA și a celor elaborate de masteranzi și doctoranzi aflați în faza de început a tezei este un argument pentru intenția Laboratorului de a coopta cercetători tineri, cu potențial, pentru proiectele viitoare.

Primul capitol valorifică cercetările conduse în cadrul laboratorului prin proiectul *INSTALL - Innovative Solutions To Acquire Learning To Learn*, proiect derulat în parteneriat cu Universitatea din Sevilla, University of Ireland Maynooth și Centrul SInAPSI din Napoli. În cadrul acestui proiect, condus în România de conf. univ. Dan Florin Stănescu, au fost identificate modalități de susținere integrarea studenților non-tradiționali, cei cu medie de vârstă mai ridicată, care provind din familii dezavantajate economic, au deja familii sau minori în întreținere sau au acces la facultate după mai mulți ani pe piața muncii. La nivel internațional, inclusiv în România, se constată o creștere a numărului de studenți considerați „non-tradiționali”, aspect care presupune o abordare diferită a strategiilor educaționale și de suport pentru cei aflați în această categorie. Cercetarea prezentată în acest capitol investighează diferențele în experimentarea emoțiilor negative între grupul studenților „tradiționali” și cel al studenților considerați „non-tradiționali”,

pornind de la premisa că experimentarea unor emoții negative legate de facultate poate fi un factor care determină slaba intergrare și diferențele privind ratele de absolvire între cele două categorii de studenți. În continuare, Andreea Bobb explorează emoția de vinovăție și rolul ei în construirea percepției despre sine. Deși cercetări privind efectul Muhammad Ali s-au mai condus în România, autoarea are o abordare nouă prin inducerea experimentală a emoției de vinovăție și folosirea unui lot de participanți de vârste diferite, care permite generalizarea concluziilor pe adulți, non-studenți. De menționat că acest din urmă aspect, al generalizării rezultatelor pentru toate categoriile de vârstă este rar atins în studiile care folosesc experimentul ca metodă de cercetare.

Ramona Marinache aduce în atenție un subiect pe cât de nou în peisajul românesc, pe atât de provocator: problematica somnului și a modului în care acesta guvernează și este guvernat de reguli sociale. Ce înseamnă „să dormi în public” și cum acest lucru poate fi blamat, sancționat, dar în același timp funcțional și stimulat social, iată câteva aspecte pe care le regăsim în capitolul *Jenă și somn*.

Capitolele următoare, semnate Cătălina Roșca, Cătălina Cicei, Laura Mohorea și Anca Alexandra Teodoru valorifică experiența autoarelor în spațiul organizațional și în domeniul psihologiei organizaționale. Teme cum sunt inteligența emoțională și mai nou prezenteismul particularizează domeniul comunicării interpersonale și al comunicării emoțiilor pentru zona profesională a individului. În plus, relaționarea prezenteismului cu locul controlului și stima de sine și încercarea de a construi un model de explicare a performanțelor organizaționale pornind de la aceste variabile, este o abordare inovativă. Capitolul *Gesturile și semnificația lor în discurs*, semnat de studenții Maria Ioana Ionescu, Georgiana-Laura Macovei, George Pîrlog a fost selectat pentru a fi publicat în acest volum ca urmare a prezenței acestei echipe la Sesiunea de

Comunicări a studenților din FCRP, 2012. Laboratorul de Cogniție socială și Comunicare a Emoțiilor oferă aici premii pentru cele mai bune două lucrări care tratează teme din domeniul comunicării emoțiilor și psihologiei sociale. Pentru Sesiunea de comunicări științifice *ComunicarTE 2012*, studenții Maria Ioana Ionescu, Georgiana-Laura Macovei, George Pirlog au primit premiul pentru cea mai bună lucrare care a tratat problema emoțiilor și dreptul de a o publica în acest volum. În cadrul aceleași sesiuni de comunicări științifice s-a remarcat și lucrarea studentei Alexandra Buzogany, care tratează problema fraudei intelectuale la elevi de gimnaziu și liceu, selectată de asemenea în prezentul volum. Lucrarea sa a primit premiul pentru cea mai interesantă lucrare de psihologie socială, *ComunicarTE 2012*. Laboratorul CSCE realizează aceste demersuri de a premia și publica lucrări studențești, cu scopul de a stimula cercetarea cu caracter științific la nivelul studiilor de licență și masterat și de a încuraja studenții să aleagă teme din domeniile asociate cu preocupările laboratorului.

Capitolul redactat de Alina Duduciuc descrie practic o altă zonă în care competența emoțională și evaluarea interpersonală sunt factori definitorii ai relației cu celălalt, și anume interacțiunea părinte-student. Diferențele între studenții care locuiesc singuri și cei care locuiesc cu părinții, în termeni de relaționare cu egali și competențe interpersonale sunt importante și merită de analizat, dacă ținem cont cel puțin de două aspecte: 1) faptul că majoritatea studiilor de acest tip sunt conduse de obicei pe elevi de școală generală și liceu; 2) faptul că actualele dificultăți economice, resimțite la nivel mondial, au accentuat dificultatea pentru cei aflați la începutul maturității de a-și permite o locuință proprie sau în chirie, prelungind practic „traicul cu părinții”. În aceeași sferă se înscrie și capitolul semnat de Delia Violeta Cișlariu care, beneficiind de o bursă Erasmus, prin SNSPA, a avut posibilitatea să investigheze re-

lația dintre inteligența culturală, satisfacția cu viața și perspectiva asupra timpului la studenții internaționali, cei care părăseau practic pentru prima dată pentru o perioadă lungă de timp (6 luni) un mediu cultural cunoscut, fiind nevoiți să se adapteze unei culturi noi, unor sisteme educaționale noi, de multe ori destul de diferite de cele cu care aceștia erau familiarizați.

Nu în ultimul rând capitolul Ioanei Schiau explorează o zonă interesantă a comunicării interpersonale, aceea a folosirii și creării umorului. Ioana Schiau este doctorand pe această temă la SNSPA, membră a laboratorului CSCE și derulează studii de pionierat în România privind umorul în relațiile interpersonale și în zona relațiilor publice.

Capitolele prezentate în volum au așadar o coerență tematică și privesc competențele interpersonale ca parte a succesului nostru personal și social. Trecerea de la domeniul percepției proprii persoane, la cel al relației cu părinții și apoi la rolul competențelor emoționale în spațiul organizațional este de fapt un prilej de a surprinde aplicații ale studiului emoțiilor în diferite zone ale vieții sociale.

Trebuie să menționăm că apariția acestui volum a fost posibilă datorită finanțării, în cadrul SNSPA, a mini-grantului de cercetare *Competență emoțională și evaluare interpersonală, 2012-2014* proiect aprobat prin dispoziția Rectorului 231/28.06.2012. De asemenea, mulțumim Editurii Tritonic, prin reprezentantul ei Bogdan Hrib, care a ales de mai mulți ani să ne susțină editorial. Lucrările noastre anterioare pe teme de comunicare interpersonală, au fost tipărite aici, consolidându-se o colaborare de tradiție între membri ai laboratorului nostru și Tritonic.

Coordonatorii

Studiu explorativ privind anxietatea și afectivitatea la studenții tradiționali vs. nontradiționali

Loredana Ivan,
Elena-Mădălina Iorga,
Dan Florin Stănescu

Introducere

Numărul adulților din universități a crescut considerabil în ultimii 20 de ani, iar acest aspect a stimulat derularea a o serie de studii comparative între studenții tradiționali și cei nontradiționali, plasate în contextul mai larg al abordărilor de tipul „educație continuă”, „învățare pe tot parcursul vieții” sau „economia cunoașterii” (Bowl, 2001). Studenții nontradiționali au de regulă peste 25 ani (Ely, 1997; Nora, Kraemer, Itzen, 1997), aparțin unei minorități etnice sau au un statut socio-economic precar (Sokolowska, 2009) și îndeplinesc și alte roluri pe lângă acela de student, cum ar fi cel de părinte, angajat, persoană suport (Rowlands, 2010). Alte caracteristici ale studenților nontradiționali se referă la: înscrierea întârziată la facultate, urmarea cursurilor universitare cu frecvență redusă, independență financiară, loc de muncă cu normă întreagă, prima generație de studenți din familie (Choy, 2002; Horn, 1996).

Diferențele în ceea ce privește performanța academică între studenții tradiționali și cei nontradiționali sunt datorate, în principal, particularităților sociale sau economice întâlnite la nivelul celui de-al doilea grup (Bill, 1999). În aceeași măsură, spre deosebire de studenții tradiționali, cei nontradiționali acordă mai puțină atenție activităților sociale sau de timp liber și au așteptări diferite de la viața universitară (Forbus, Newbold și Mehta, 2011). Mai mult, ca urmare a unei nevoi mai stringente cu privire la managementul timpului, studenții nontradiționali tind să resimtă niveluri mai ridicate de stres în contextul unor activități sociale sau extracuriculare (Forbus, Newbold și Mehta, 2011). De asemenea, Wilson și Onwuegbuzie (2001) susțin că nivelul de stres în cazul studenților nontradiționali este asociat cu necesitatea de a găsi un echilibru între școală, muncă și familie. Această suprasolicitare de rol a fost mai departe pusă în relație cu integrarea academică, identificată drept un factor important în prevenirea abandonului școlar (Cleveland-Innes, 1994).

Alte studii au luat în considerare factori dispoziționali care ar putea influența rezultatele academice în cazul celor două categorii de studenți analizate. McGregor (1990), de pildă, a analizat posibile diferențe între studenții tradiționali și cei nontradiționali în funcție de nivelul stimei de sine și al anxietății; rezultatele nu susțin existența unor diferențe semnificative în acest sens. De asemenea, examinând expectanțele de rol pentru adulții care urmează o facultate, Kirk și Dorfman (1983) au observat că femeile resimt semnificativ mai multe constrângeri de timp și de rol în comparație cu bărbații, iar aceste suprasolicitări determină niveluri mai ridicate de stres, anxietate și depresie (Carney-Compton și Tan, 2002; Darab, 2004). Cu toate acestea, femeile manifestă satisfacție în privința continuării studiilor și stimă de sine crescută asociată realizărilor academice, în timp ce bărbații au rapor-

tat niveluri ridicate de anxietate legată de rezultatele academice și obligațiile financiare.

Având în vedere aceste aspecte, studiul de față își propune investigarea posibilelor diferențe între studenții tradiționali și cei nontradiționali în ceea ce privește afectivitatea pozitivă/negativă, respectiv nivelul de anxietate evaluat atât ca stare, cât și ca trăsătură.

Afectivitatea pozitivă/negativă

Watson și Clark (1998) au definit afectivitatea pozitivă (PA) și negativă (NA) drept două dimensiuni emoționale dominante și relativ independente. Cercetări anterioare au demonstrat deja relația dintre afectivitatea pozitivă și activitățile sociale, satisfacția cu și frecvența evenimentelor plăcute, respectiv dintre afectivitatea negativă și stres, mecanisme de coping precare și frecvența evenimentelor neplăcute (Brief, Burke, George, Robinson și Webster, 1988). Ca atare, indivizii cu scoruri ridicate pe scala afectivității pozitive sunt mai energici, mai focusați și se implică de regulă cu ușurință în activități care le fac plăcere, în timp ce indivizii cu scoruri scăzute pe această scală sunt mai degrabă triști și letargici (Watson și Clark, 1998). De cealaltă parte, indivizii care raportează scoruri ridicate pe scala afectivității negative resimt mai acut o varietate de stări precum furia, disprețul, vina, frica și nervozitatea. Afectivitatea negativă scăzută se manifestă prin stări de calm și serenitate.

Modelul bifactorial propus de Clark și Watson (1991) a fost supus ulterior unor reconceptualizări, care au vizat în principal extinderea acestui model, în vederea unei abordări cât mai holiste a domeniului afectivității. Astfel, Clark și Watson (1991) au propus o structura tripartită, prin adăugarea unei noi dimensiuni - hiperexcitabilitatea psihologică, caracteristică relativ specifică și anxietății. Mai precis, aceasta nouă dimensiune reunește o serie de

simptome psihologice ale anxietății precum dispnee, amețeală sau palpitații. Mai departe, structura tripartită a simptomelor anxietății și depresiei a fost confirmată de numeroase studii de validare pe eșantioane distincte, începând de la studenți (Joiner, 1996; Watson și colab., 1995) până la pacienți diagnosticați cu tulburări de depresie și anxietate (Clark, Steer, Beck, 1994). Rezultatele acestor studii evidențiază prezența celor trei factori: hiperexcitabilitatea psihologică, anhedonia (afectivitatea pozitivă scăzută) și suferință/tristețe generală (afectivitate negativă).

Natura afectivității (pozitivă/negativă) a fost investigată în contextul mai larg al bunăstării emoționale, iar rezultatele indică faptul că cele două dimensiuni nu au o magnitudine egală (Larsen, 2009). Cu alte cuvinte, sistemul afectivității negative este mai reactiv decât cel al afectivității pozitive, sensibilitatea pentru stimulii negativi fiind mai ridicată decât cea pentru stimulii pozitivi (Cacioppo și Garden, 1999; Ito, Cacioppo, 2005). În aceeași măsură, în urma meta-analizei realizate de Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer și Vohs (2001), autorii au concluzionat că „răul este mai puternic decât binele”, de vreme ce oamenii manifestă recurent tendința de a fi mai receptivi și de a procesa și evoca mai detaliat informațiile negative, comparativ cu cele pozitive.

În încercarea de a înțelege cât mai în detaliu natura afectivității, Watson, Wiese, Vaidya și Tellegen (1999) au conchis că denumirea de afectivitate pozitivă și afectivitate negativă este una destul de înșelătoare, în măsura în care cele două concepte sunt definite predominant de activarea afectelor cu valență pozitivă sau negativă. Așadar, pentru a evidenția funcția activatoare, acestea ar trebui să fie redenumite activare pozitivă și activare negativă. Cu toate acestea, nu s-a ajuns la un acord comun în ceea ce privește aceste clarificări terminologice și de aceea, în studiul de față, cele două variante vor fi utilizate interșanjabil.

Anxietatea

Studiile anterioare (Jolly, Dyck, Kramer și Wherry, 1994; Mineka, Watson și Clark, 1998) sugerează că afectivitatea negativă este puternic asociată cu anxietatea și depresia. Începând cu Freud, au existat de-a lungul timpului multe încercări de a explica diferențele individuale în ceea ce privește răspunsul anxios (Tovilovic, Novovic, Mihic, Jovanovic, 2009) specific situațiilor cu un grad ridicat de ambiguitate sau care sunt percepute ca amenințătoare. Eysenck (1970), de exemplu, a denumit tendința de a răspunde într-un mod anxios nevrotism.

Cea mai notabilă contribuție în conceptualizarea și operaționalizarea constructului se leagă de numele lui Spielberger (1983), care distinge între anxietatea ca stare, respectiv anxietatea ca trăsătură: în timp ce anxietatea ca stare este cauzată de situații amenințătoare, anxietatea ca trăsătură se referă la predispoziția de a resimți o stare intensă de tensiune ca răspuns la situații amenințătoare (MacLeod și Bucks, 2011). Bineînțeles că cele două tipuri de anxietate sunt dependente, de vreme ce anxietatea ca trăsătură tinde să modereze nivelul anxietății ca stare, care este cauzat de cerințe contextuale distincte (Eysenck și Eysenck, 1980). Prezumția principală a acestui model este aceea că efectele trăsăturilor asupra comportamentului sunt moderate de stări, iar stările influențează mai direct activitățile asociate procesării interne și au un efect mai direct asupra comportamentului decât trăsăturile (Tovilovic et al., 2009).

Conform lui Spielberger (1983), anxietatea ca stare reprezintă „o stare emoțională tranzitorie sau o dispoziție a organismului uman care este caracterizată de sentimente percepute subiective și conștiente ale tensiunii și fricii, și ale activității intense a sistemului nervos”, în timp ce anxietatea ca trăsătură „denotă diferențele individuale relativ stabile în ceea ce privește înclinația spre anxietate și se referă la o tendință generală de a răspunde cu anxietate la amenințările percepute din mediul înconjurător”.